

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТІВ НАУКОВОЇ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена дослідженню проблеми визначення суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності в Україні. Зокрема, в роботі аналізуються різні категорії учасників наукового процесу, їхній правовий статус та функції в рамках науково-технічної діяльності, що регулюється відповідними законодавчими актами. Автор висвітлює сутність суб'єктів цієї діяльності, таких як науковці, аспіранти, наукові установи, підприємства та державні органи, наголошуючи на необхідності чіткого правового визначення кожного з них.

Основну увагу приділено науковцям, оскільки саме вони є головними виконавцями наукових досліджень і розробок. Підкреслюється важливість правового статусу науковців, а також їхніх ролей у створенні нових знань та інновацій, які мають вплив на розвиток науки, техніки та економіки. Окрім цього, особливу увагу в статті приділено взаємодії між науковими установами та підприємствами, що сприяє практичному впровадженню наукових досягнень.

Аспіранти, як одна з важливих категорій суб'єктів, зазначені як приклад. Хоча вони формально мають статус науковців (і вчених відповідно до чинного законодавства), їхня діяльність обмежена через відсутність самостійності в наукових дослідженнях, а також результатів такої діяльності, що піднімає питання їхнього правового статусу в контексті наукової діяльності. Окрім цього, поставлена проблема визначення поняття «аспіранта» як вченого, через можливість особи пройти мінімальну програму підготовки і не завершити її чи не захистити результати наукової роботи (дисертацію), таким чином не здобути наукове звання.

Тож стаття акцентує увагу на необхідності вдосконалення законодавчого регулювання правового статусу суб'єктів наукової діяльності, що забезпечить більш ефективне використання наукових результатів, підтримку інноваційного розвитку та інтеграцію науки у виробничі процеси та національну економіку.

Також в статті аналізується роль наукових установ, підприємств та державних органів у впровадженні результатів наукової діяльності, підкреслюючи важливість інтеграції наукових досліджень у практику для підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Взаємодія між дослідниками, підприємствами та державою є ключовою для комерціалізації наукових розробок, що стимулює розвиток інновацій. Окрему увагу приділено правовому статусу результатів наукових досліджень, зокрема колективним результатам, де питання авторства та інтелектуальної власності потребують чіткої регламентації.

Ключові слова: науковець, вчений, суб'єкти наукової діяльності, науково-технічна діяльність, вчене звання, науковий ступінь, науковий працівник, індивідуальні дослідники, аспірант, наукова діяльність, науково-технічна діяльність, впровадження наукових результатів.

Постановка проблеми. Визначення суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності в Україні є важливим аспектом правового регулювання наукового процесу, що залишається недостатньо врегульованим. Відсутність єдиної категорії для позначення всіх фізичних осіб як суб'єктів наукової діяльності, таких як аспіранти, науковці, вчені, тощо не лише створює правову невизначеність, а й ускладнює ре-

гулювання прав і обов'язків різних категорій дослідників, в тому числі питання правового статусу аспірантів, що перебувають на етапі професійної підготовки, потребує особливої уваги, що статус суттєво впливає на правові відносини щодо результатів їхніх наукових досліджень, а також на можливості інтеграції цих результатів у практичну діяльність. Крім того, важливим аспектом є розрізнення прав і обов'язків

¹ Статтю підготовлено в межах фундаментальної теми «Правові механізми нової науково-дослідницької інфраструктури» № 0121U113768, 2024 р.

вчених і науковців, оскільки рівень їхнього впливу на науково-технічний прогрес значно варіюється залежно від досвіду, кваліфікації та етапу наукової кар'єри. Це питання, а також теоретичне визначення узагальненої категорії науковців для фізичних осіб є актуальними для забезпечення ефективної комерціалізації наукових розробок, а також для належної організації наукової діяльності в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій у галузі впровадження результатів наукової та науково-технічної діяльності вказує на те, що дослідження цієї проблеми активно розвиваються як на міжнародному, так і на національному рівнях.

Зокрема, такі зарубіжні вчені, як Андреа Геуна та Антоніо Мусціо [1], Баррі Боземан [2], Генрі Етцковіц [3], Дейвід Сігел [4], Мішель Перкманн [5], Майкл Райт [6], Роджер Нельсон [7], Роберт Літан [8] та інші досліджували проблематику впровадження результатів наукової та науково-технічної діяльності в різних аспектах.

Вітчизняні дослідники також активно працюють над правовим регулюванням наукової та науково-технічної діяльності в Україні: В. М. Гончаров [9], І. А. Єгоров та І. А. Жукович [10], О. П. Семенюк [11], А. М. Любич [12], С. В. Глібо [13], І. О. Кресіна [14], Н. О. Добрянська [15], О. П. Ковальчук [16] та інші.

Загалом, можна зробити висновок, що хоча міжнародні дослідження в основному фокусуються на проблемах університетсько-індустріальних зв'язків та комерціалізації наукових досягнень, вітчизняні науковці концентруються на правових аспектах, які визначають ефективність впровадження результатів наукової та науково-технічної діяльності в Україні.

Метою статті є аналіз правового регулювання наукової та науково-технічної діяльності в Україні, в частині визначення категорії суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності, а також дослідження умов і механізмів, що впливають на ефективне впровадження наукових результатів у практику. Стаття спрямована на виявлення основних проблем правового регулювання при визначенні суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності, а також розробку рекомендацій щодо вдосконалення законодавства для сприяння розвитку інновацій і інтеграції наукових результатів у промисловість та економіку України.

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», можна виокремити (класифікувати) осіб, які вважаються суб'єктами правового регулювання в контексті впровадження результатів наукової та науково-технічної діяльності [17]. Так, це:

1) ад'юнкт – вчений, який проводить наукові дослідження у рамках підготовки в ад'юнктурі вищого військового навчального закладу (закладу вищої

освіти із специфічними умовами навчання) для здобуття ступеня доктора філософії;

2) аспірант – вчений, який проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження у рамках підготовки в аспірантурі у закладі вищої освіти/науковій установі для здобуття ступеня доктора філософії;

3) вчений – фізична особа, яка проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження і отримує наукові та (або) науково-технічні (прикладні) результати;

4) докторант – вчений, який проходить підготовку в докторантурі наукової установи (закладу вищої освіти) для здобуття наукового ступеня доктора наук;

5) молодий вчений – вчений віком до 35 років включно, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, або вчений віком до 40 років включно, який має науковий ступінь доктора наук;

і також можна виділити фізичних осіб – науковців за посадою відповідно до закону:

1) науковий працівник – вчений, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, відповідно до трудового договору (контракту) професійно провадить наукову, науково-технічну, науково-організаційну, науково-педагогічну діяльність та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації у випадках, визначених законодавством;

2) науково-педагогічний працівник – вчений, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, відповідно до трудового договору (контракту) в університеті, академії, інституті професійно провадить педагогічну та наукову або науково-педагогічну діяльність та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації у випадках, визначених законодавством;

Вони мають спільні характеристики, такі як:

1) всі здійснюють наукову діяльність – інтелектуальну творчу діяльність, спрямовану на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Тож наукова діяльність – це загальний процес, що охоплює будь-яку творчу інтелектуальну діяльність, спрямовану на отримання нових знань або їх застосування. Вона є глобальною, охоплюючи як фундаментальні, так і прикладні дослідження. Її можна розглядати як концептуальну основу, де мета полягає у пошуку та генерації ідей. Це процес наукового пізнання, який включає різноманітні етапи – від ідеї до аналізу отриманих результатів. Діяльність, як ключовий термін, підкреслює постійний і тривалий характер наукових зусиль.

Також важливо зазначити, що наразі законодавство України містить поняття «наукова діяльність», а «науково-технічна діяльність» – не визначено. Тим не менш існує поняття «наукова (науково-технічна) робота» у ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність», то ж ці поняття мають важливу різницю в акцентах на рівні діяльності та конкретних завдань [18].

2) наукова (науково-технічна) робота – наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки, проведені з метою одержання наукового, науково-технічного (прикладного) результату. Основними видами наукової (науково-технічної) роботи є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, дослідно-технологічні, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням нових наукових і науково-технічних знань до стадії практичного використання;

Слід погодитись, що наукова (науково-технічна) робота – це вже конкретні дії та завдання, які мають на меті отримати практичний результат на основі наукових досліджень. Тут акцент ставиться на кінцевий продукт: розробки, зразки продукції, технічні рішення тощо [19]. Це робота, яка включає практичне втілення ідей, їх випробування та доведення до стадії застосування. На відміну від загальної «діяльності», тут йдеться про конкретні завдання з певною метою та визначеним результатом.

Таким чином, діяльність вказує на процес отримання знань, тоді як робота – це конкретні етапи, які ведуть до застосування цих знань.

Проблема, яку можна позначити, полягає в тому, що на сьогодні різні категорії суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності, такі як ад'юнкти, аспіранти, докторанти, молоді вчені, науково-педагогічні працівники та інші, функціонують у межах різних правових та академічних рамок. Відсутність загальної категорії для цих суб'єктів ускладнює узгодження їхньої діяльності та впровадження результатів їхніх досліджень, а також управління ними на рівні державної наукової політики. Це стосується, зокрема, оцінювання результатів наукової діяльності, впровадження інновацій та розвитку наукового потенціалу країни.

Наприклад, це можуть бути особи, що отримали науковий ступінь, але не працюють у наукових установах, вийшли на пенсію або змінили сферу діяльності. Також ця категорія може включати вчених, які виконують дослідження на комерційній основі або як незалежні консультанти (ФОП), зокрема осіб, які надають наукові послуги на замовлення. Тож у контексті формування загальної категорії для суб'єктів наукової діяльності, термін «індивідуальні дослідни-

ки» може охоплювати не лише активних вчених та науковців, а й осіб, які з певних причин не займаються активною науковою діяльністю.

Включення вищезазначених осіб до категорії «індивідуальних дослідників» дозволяє ширше охопити всі форми участі у науковій діяльності.

Тому виникає потреба створення єдиної категорії, яка могла б об'єднати всіх індивідуальних дослідників, незалежно від їхнього статусу чи рівня академічної підготовки. Це дозволить стандартизувати підходи до їх оцінювання, стимулювати наукову діяльність і впровадження наукових результатів, а також сприяти розвитку кар'єри науковців. Введення такої категорії «індивідуальних дослідників» спростить управління науково-дослідною діяльністю на індивідуальному рівні та підвищить прозорість і ефективність наукових результатів.

Індивідуальні дослідники є ключовою ланкою в науковій інфраструктурі, адже саме їхня діяльність сприяє розвитку інновацій, науково-технічних рішень та формуванню нових знань, що мають прикладне значення. Важливим є те, що різні форми їхньої діяльності повинні мати уніфіковані механізми оцінювання, оскільки їх результати (наукові статті, монографії, патенти, дисертації) впливають на розвиток як самих дослідників, так і інституцій, в яких вони працюють, і на рівень країни в цілому.

Запровадження загальної категорії для всіх суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності, яку можна назвати «індивідуальні дослідники», дозволить об'єднати різні групи науковців в єдиний правовий і організаційний контекст. До цієї категорії входили б всі фізичні особи, залучені до наукової діяльності, такі як аспіранти, докторанти, наукові та науково-педагогічні працівники. Це створило б універсальну систему оцінки їх результативності та сприяло ефективнішому впровадженню результатів досліджень, полегшуючи управління науковою діяльністю на державному рівні.

Аналіз кваліфікаційних ознак індивідуальних дослідників у контексті наукових звань та посад дозволяє структурувати розуміння професійної ієрархії в науковій сфері, регламентованої законодавством України.

Згідно із Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність», індивідуальні дослідники визначаються як суб'єкти, що здійснюють наукову діяльність самостійно або у складі наукових установ. Їх професійна діяльність регламентується відповідними кваліфікаційними вимогами, зокрема науковими званнями та посадами. До наукових звань належать «доктор філософії» (PhD), «кандидат наук» і «доктор наук». Ці звання підтверджують рівень кваліфікації дослідника та його здатність до самостійної наукової роботи. Доктор філософії є першим ступе-

нем наукового зростання, що здобувається після захисту дисертації в аспірантурі. Кандидат наук також є еквівалентом PhD у старій системі. Доктор наук представляє вищий рівень кваліфікації, що свідчить про здатність здійснювати фундаментальні дослідження на найвищому рівні.

Наукові посади включають такі категорії, як молодший науковий співробітник, науковий співробітник, старший науковий співробітник, а також посади, пов'язані з викладанням, такі як викладач, старший викладач, доцент та професор. Ці посади визначають функціональні обов'язки дослідників, ступінь їхньої автономії у науковій роботі, а також рівень відповідальності за результати досліджень і навчальну діяльність.

Категоризація індивідуальних дослідників за науковими званнями та посадами вказує на складність системи регулювання. Особи, які не мають офіційного звання, можуть проводити дослідницьку діяльність, але їх правовий статус у науковій системі часто є недостатньо визначеним. Зокрема, аспіранти, що перебувають на початкових етапах наукової діяльності, формально можуть вважатися науковими працівниками, але їхній рівень автономії та кваліфікації значно поступається вченим із вищими званнями.

Сучасна правова система потребує вдосконалення у частині чіткого визначення меж кваліфікаційних категорій, їхніх прав та обов'язків. Зокрема, Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» має враховувати необхідність створення окремих категорій для молодих науковців, таких як аспіранти та докторанти, із зазначенням їхніх специфічних прав на результати наукових досліджень і можливостей кар'єрного розвитку.

Таким чином, створення такої категорії не тільки впорядкує науковий процес, але й дозволить розробити загальні стратегії підтримки та розвитку індивідуальних дослідників, сприяючи їхньому кар'єрному зростанню, підвищенню якості наукових досліджень і зміцненню зв'язків між наукою, суспільством та економікою [20].

Водночас, це підкреслює, що володіння науковим ступенем та досвідом дослідницької роботи важливе незалежно від активності у формальних наукових установах, а також визнає внесок науковців у різних сферах.

Далі, розглянемо особливості правового регулювання впровадження результатів наукової та науково-технічної діяльності в аспекті індивідуальних дослідників є фізичні особи, які мають або здобувають, або мають науковий статус, та наукову кваліфікацію, що дозволяє їм займатися науковою діяльністю. Це можуть бути молоді вчені, які не досягли 35 років і мають вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, а також вчені віком до 40 років, які мають

науковий ступінь доктора наук. Дослідники можуть здійснювати індивідуальні наукові дослідження, які є важливою складовою наукового процесу, оскільки їхні результати можуть бути реалізовані в практиці через впровадження інновацій або нових технологій [21]. Такі дослідники здатні генерувати нові ідеї, проводити експериментальні дослідження, а також розробляти наукові проекти, що можуть вплинути на розвиток різних галузей знань.

Зупинимось на понятті «аспірант» в контексті Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність», як ми зазначили вище, аспірант – вчений, який проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження у рамках підготовки в аспірантурі у закладі вищої освіти/науковій установі для здобуття ступеня доктора філософії;

Тобто «аспіранта» вважають вченим через його активну участь у науковій діяльності, спрямованій на здобуття наукового ступеня. Вони займаються дослідженнями, які можуть мати новаторський характер, формують та перевіряють наукові гіпотези, а також пишуть дисертації [6]. Хоча аспіранти ще не здобули вченого ступеня, їхня робота вже включає елементи наукового процесу, що дозволяє їм отримувати статус науковців у вітчизняній та міжнародній науковій спільноті. Це також надає їм можливість розвивати свої дослідницькі навички та вкладатися у науку [7].

Проблематика визнання аспірантів вченими в контексті українського законодавства про наукову і науково-технічну діяльність викликає серйозні питання. По-перше, статус аспіранта часто сприймається як перехідний етап у науковій кар'єрі, що не завжди передбачає глибоке розуміння досліджуваної теми чи методології. Багато аспірантів лише починають оволодівати основами наукового методу, тому їхнє визнання вченими може бути передчасним.

По-друге, визнання аспірантів вченими може спричинити нерівність у науковій спільноті. Досвідчені науковці можуть мати переваги в ресурсах, фінансуванні та підтримці, тоді як аспіранти можуть не отримувати належної підтримки для реалізації своїх дослідницьких ідей. Це створює ризик, що наукова якість їхніх досліджень буде нижчою, а результати – менш надійними.

Також варто зазначити, що аспіранти можуть бути неготові до відповідальності за результати своїх досліджень, оскільки вони часто працюють під наглядом керівників, що може зменшити їхню відповідальність за якість та етичність виконаних досліджень. У результаті, визнання аспірантів вченими може знизити стандарти наукової діяльності, що в кінцевому підсумку вплине на репутацію наукових установ [22].

Статус аспіранта і вченого має суттєві відмінності, які вказують на різний рівень підготовки та відповідальності. Аспірант – це здобувач вищої освіти, який проходить навчання та підготовку до написання дисертації, і його діяльність часто обмежується виконанням досліджень під керівництвом досвідченого науковця. Він ще не має підтвердженої наукової кваліфікації, а його основна мета – здобути науковий ступінь.

На відміну від цього, вчений – це особа, яка має вищу освіту не нижче магістерського рівня і визнана експертом у своїй галузі, здатна самостійно проводити наукові дослідження, розробляти нові методології, а також публікувати результати своїх робіт у наукових виданнях. Таким чином, статус вченого передбачає вищий рівень знань і досвіду, ніж статус аспіранта.

На наш погляд, аспіранта можна вважати вченим з моменту, коли він завершить свій навчальний курс і успішно захистить дисертацію, здобувши науковий ступінь. Однак це також може залежати від конкретної країни, університету або наукової установи. У процесі підготовки до захисту аспірант отримує нові знання і навички, які роблять його здатним до самостійної наукової діяльності. Проте, до захисту дисертації його статус зазвичай вважається «попереднім» у науковій кар'єрі [11;16].

Тож проблема визначення статусу аспіранта, особливо як науковця, має багатогранний характер, що викликаний різними факторами, зокрема тривалістю навчання та серйозністю підходу до наукової діяльності. Законодавство України надає аспірантам статус науковців, однак це не завжди корелює з реальністю.

Однією з основних проблем є те, що аспірант може вступити на програму та пройти мінімальний курс навчання, який триває лише три місяці. Якщо в цей період аспірант вирішить залишити навчання, постає запитання: чи є він у цей час вченим? У таких випадках статус науковця може виявитися формальним, оскільки аспірант не здобув глибоких знань, навичок або досвіду, необхідних для самостійної наукової роботи.

Формальне визнання аспіранта як вченого за умови недостатнього навчання підриває авторитет наукової спільноти, адже статус науковця вимагає не лише формальних ознак, а й значного внеску в науку. Отже, важливо переглянути критерії надання статусу науковця, щоб відображати реальний рівень знань і досвіду аспірантів у контексті сучасних вимог до наукової діяльності.

Таким чином, було б доцільно змінити текст п. 2 ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», а саме: «аспірант – вчений, який проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові

дослідження у рамках підготовки в аспірантурі у закладі вищої освіти/науковій установі для здобуття ступеня доктора філософії;» на «аспірант – це особа, яка проходить курс підготовки для здобуття наукового ступеня доктора філософії або кандидата наук у вищому навчальному закладі, що передбачає проведення наукових досліджень, вивчення теоретичних основ, методології та практичних аспектів у обраній науковій сфері, написання і захист наукової роботи (дисертації) під керівництвом наукового керівника».

Таке формулювання підкреслює важливість аспірантури як етапу професійної підготовки, де аспірант не лише займається дослідженнями, але й активно навчається, розвиваючи необхідні навички для майбутньої наукової діяльності. Воно також допомагає відокремити аспірантів від кваліфікованих вчених, оскільки аспірант ще не має здобутого наукового ступеня, а отже, і відповідальності, яка покладалася на досвідчених науковців [10].

Більше того, такий підхід узгоджується з міжнародними практиками, зокрема у країнах Європи та США, де статус аспіранта традиційно асоціюється з підготовкою до наукової діяльності через систематичне вивчення, курси, семінари та написання дисертації. Цей контекст дозволяє краще зрозуміти роль аспірантів у науковій спільноті та підкреслити їхнє прагнення до здобуття знань, які вимагаються для наукового ступеня [8].

В Україні аспірант може набути статус вченого, лише у випадку успішного завершення програми, яка зазвичай триває 3-4 роки і завершується захистом дисертації, проте існують випадки, коли аспірант може залишити програму після 6-10 місяців [15].

У США аспіранти, або докторанти, проходять через більш тривалі програми (4-7 років), які включають курсові роботи, семінари та дослідницьку діяльність. У Німеччині та Франції аспіранти (Doktoranden та doctorants) також мають тривалість програм, що дозволяє їм глибше оволодіти науковою методологією, що, в свою чергу, підвищує їхню кваліфікацію в науковій сфері [9].

Ці відмінності в системах освіти впливають на те, як аспіранти оцінюються як науковці. Наприклад, у Німеччині аспіранти часто проходять через більш інтенсивні програми, що забезпечує більшу глибину знань і досвіду, ніж в Україні, де програма може бути коротшою і менш вимогливою. Це підкреслює важливість тривалості та якості навчання в процесі становлення аспірантів як вчених [7].

Державні органи, що формують наукову політику, є ще одним важливим суб'єктом. Вони регулюють наукову діяльність, розробляють програми фінансування наукових досліджень та ініціюють заходи для інтеграції наукових результатів у промисловість і суспільство [1; 2].

Також кінцеві користувачі результатів наукової діяльності, такі як приватні підприємства, органи державної влади та місцевого самоврядування та урядові і неурядові організації [3]. Взаємодія між дослідниками та підприємствами є важливою для успішного впровадження інновацій і нових технологій у практику.

Отже, індивідуальні дослідники, наукові установи, державні органи та підприємства взаємодіють у рамках правового регулювання, що сприяє впровадженню результатів наукової та науково-технічної діяльності. Ця взаємодія забезпечує ефективний обмін знаннями та технологіями, що, в свою чергу, підвищує конкурентоспроможність національної економіки [4; 5].

Після того як ми визначили різницю між аспірантом та вченим, а також що існують поняття наукова діяльність та науково-технічна робота, логічно перейти до аналізу саме результатів наукової та науково-технічної діяльності індивідуальних дослідників. Це регулювання в основному спрямоване на забезпечення належного використання, охорони та комерціалізації наукових розробок, що створюються як індивідуальними дослідниками, так і науковими колективами [18].

Правове регулювання впровадження результатів наукової та науково-технічної діяльності індивідуальних дослідників базується на тому, що різні категорії дослідників створюють різні види результатів наукової роботи залежно від рівня їх підготовки, наукового досвіду та етапу професійного розвитку [20].

Наприклад, аспіранти та вчені можуть створювати різні результати наукової діяльності, такі як відкриття, інновації, методи, розробки або технології, що мають комерційний потенціал або здатні покращити суспільні процеси. Однак аспіранти, на відміну від вчених, часто створюють свої результати під наглядом наукових керівників, що піднімає питання про правовий статус цих результатів. Потрібно чітко врегулювати питання авторського права, оскільки у багатьох випадках результати є колективними, і аспірант не завжди є єдиним автором [21].

Так, аспіранти та ад'юнкти, хоча й займаються дослідницькою діяльністю, їхні наукові результати часто мають обмежений характер через відсутність глибокого дослідницького досвіду та наукової самостійності. Основними результатами їхньої діяльності є наукові статті у співавторстві з науковими керівниками, тези наукових конференцій, доповіді та власне дисертація. Ці результати є частиною процесу навчання і підготовки, де аспіранти поступово оволодівають науковими методами та техніками, але при цьому багато в чому залежать від наставників [22].

Докторанти мають ширший спектр наукових результатів, оскільки вони вже володіють ступенем кандидата наук або доктора філософії. Їхня наукова діяльність є більш автономною та може включати підготовку монографій або розділів у монографіях, публікації у престижних міжнародних наукових журналах, участь у міжнародних проектах. Докторанти також можуть брати участь у патентуванні наукових розробок та технічних інновацій, що свідчить про прикладний характер їхньої роботи [23].

Наукові працівники та викладачі, окрім публікації наукових статей, можуть бути залучені до написання підручників, монографій, методичних посібників, а також до створення експериментальних та прикладних розробок, які можуть бути комерціалізовані або впроваджені у виробничі процеси. Для них важливою складовою наукової діяльності є керівництво аспірантами та участь у колективних наукових проектах, результати яких можуть включати звіти, статті у співавторстві, а також патенти та нові технічні рішення [19].

Самостійні дослідники, незалежно від наукових інституцій, активно займаються пошуком інноваційних рішень та створенням науково-технічної продукції, яка може бути впроваджена у промисловість або інші сфери діяльності. Їхні результати можуть бути представлені у вигляді патентів, технічної документації, наукових звітів, а також продуктів, які можуть бути комерційно успішними.

Таким чином, результатами наукової діяльності можуть бути публікації (статті, монографії, тези), патенти, наукові розробки, нові методики або технології. Проте важливо розуміти, що якість і значущість цих результатів залежать від рівня наукового досвіду дослідника: аспіранти та молоді дослідники більше фокусуються на засвоєнні методології та виконанні теоретичних досліджень під науковим керівництвом, тоді як більш досвідчені вчені беруть на себе відповідальність за створення нових знань та технологій, які можуть мати практичне впровадження.

Висновки. У статті проаналізовано правові аспекти наукової та науково-технічної діяльності в Україні, зокрема визначено роль основних суб'єктів цієї діяльності – аспірантів, вчених, наукових установ, державних органів та підприємств.

Акцентовано на важливості правового врегулювання статусу аспірантів як науковців, що має включати чітке визначення критеріїв для присвоєння цього статусу в контексті сучасних вимог до науки.

Розглянуто також різницю у підходах до підготовки науковців в Україні та за кордоном, що свідчить про необхідність удосконалення наукових програм. Важливою проблемою є забезпечення належного використання та комерціалізації наукових

результатів, що потребує посилення взаємодії між науковими установами, підприємствами та державними органами.

Проаналізувавши вітчизняне законодавство можна вказати на необхідності вдосконалення законодавчого регулювання впровадження результатів наукової та науково-технічної діяльності індивідуальних дослідників. На нашу думку, існує суттєва різниця між рівнем підготовки й характером результатів, які генерують аспіранти, ад'юнкти та досвідчені науковці тощо.

Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» визначає статус аспіранта як вченого, тобто науковця, що викликає суперечки, оскільки відповідна особа лише перебуває на етапі набуття відповідної кваліфікації, працює під керівництвом наставника, а інколи взагалі не здобуває наукового звання.

Результати діяльності аспірантів, такі як наукові статті чи дисертації, зазвичай створюються у співав-

торстві з науковим керівником. Натомість, результати діяльності досвідченого науковця включають не лише статті, а й монографії, патенти, новаторські розробки, що мають більшу самостійність та вплив на науковий розвиток.

На нашу думку, чинне законодавство України потребує доповнень та уточнень що дозволять точніше оцінювати внесок кожної категорії науковців. Важливо, щоб закони чіткіше визначали роль та внесок кожної категорії індивідуальних дослідників у науково-технічний прогрес.

Окрім цього, слід уточнити критерії визнання результатів наукової діяльності аспірантів та молодих науковців. Правове регулювання повинне чітко визначати, хто має право на патент або інші форми захисту інтелектуальної власності. Наприклад, у випадку наукових досліджень аспіранта під керівництвом наукового керівника важливо враховувати не тільки внесок кожного учасника, але й розподіл прав на використання результатів дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Geuna A., Muscio A. The Governance of University Knowledge Transfer: A Critical Review of the Literature. *Minerva*. 2009. No. 47(1). P. 93–114. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11024-009-9118-2>.
2. Bozeman B. Technology Transfer and Public Policy: A Review of Research and Theory. *Research Policy*. 2000. No. 29(4–5). P. 627–655. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0048-7333\(99\)00093-1](https://doi.org/10.1016/S0048-7333(99)00093-1).
3. Etzkowitz H. The Triple Helix: University-Industry-Government Innovation in Action (1st ed.). *Routledge*. 2008. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203929605>.
4. Siegel D. S., Veugelers R., Wright M. Technology Transfer Offices and Commercialization of University Intellectual Property: Performance and Policy Implications. *Oxford Review of Economic Policy*. 2007. No. 23(4). P. 640–660. DOI: 10.1093/oxrep/grm036.
5. Perkmann M., Tartari V., McKelvey M., et al. Academic Engagement and Commercialisation: A Review of the Literature on University-Industry Relations. *Research Policy*. 2013. No. 42(2). P. 423–442. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.respol.2012.09.007>.
6. Wright M., Clarysse B., Lockett A., Knockaert M. Mid-range Universities' Linkages with Industry: Knowledge Types and the Role of Intermediaries. *Research Policy*. 2008. No. 37(8). P. 1205–1223. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.respol.2008.04.021>.
7. Mowery D. C., Nelson R. R., Sampat B. N., Ziedonis A. A. Ivory Tower and Industrial Innovation: University-Industry Technology Transfer Before and After the Bayh-Dole Act. Stanford: Stanford University Press, 2004. URL: <https://www.sup.org/books/title/?id=5944>.
8. Litan R. E., Mitchell L., Reedy E. J. Commercializing University Innovations: A Better Way. *NBER Working Paper*. 2007. Art. w13192. 43 p. DOI: 10.3386/w13192.
9. Гончаров В. М. (2018). Науково-технічна діяльність як об'єкт правового регулювання в Україні: навч. посіб. Київ: НАДУ. 232 с.
10. Єгоров І. Ю., Жукович І. А. Оцінювання результатів діяльності дослідників: нові тенденції. *Наука та наукознавство*. 2023. № 2(120). С. 42–58.
11. Семенюк О. П. Правове регулювання науково-технічної діяльності в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 48–55.
12. Любчик А. М., Огієнко І. Деякі аспекти становлення та розвитку дослідницьких інфраструктур та суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Серія: Право. № 70. С. 466–471.
13. Глібо С. В., Любчик А. М. Деякі питання державної атестації наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження ними наукової діяльності. *Правове забезпечення професійної адаптації та права на*

- підприємницьку діяльність ветеранів війни* : збірник наукових праць НДІ ПЗІР НАПрН України за матеріалами І-го круглого столу (м. Харків, 31 трав. 2024 р.). Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2024. С. 98–106. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/conf_31.05.2024.pdf
14. Ковальчук О. П. Правове забезпечення наукової діяльності: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 276 с.
 15. Кресіна І. О. Правове забезпечення інноваційного розвитку науково-технічної діяльності в Україні : монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2019. 319 с.
 16. Добрянська Н. О. Організаційно-правові засади впровадження результатів науково-технічної діяльності в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. № 4. С. 11–17.
 17. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
 18. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
 19. Кожухар, С. М. Наука та інновації в Україні: сучасний стан та перспективи: монографія. Харків: Право, 2020. 350 с.
 20. Любич А. М., Огієнко І. Деякі аспекти становлення та розвитку дослідницьких інфраструктур та суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Серія: Право. № 70. С. 466–471.
 21. Єгоров І. Ю., Жукович І. А. Оцінювання результатів діяльності дослідників: нові тенденції. *Наука та наукознавство*. 2023. № 2(120). С. 42–58.
 22. Гончаров В. М. (2018). Науково-технічна діяльність як об'єкт правового регулювання в Україні: навч. посіб. Київ: НАДУ. 232 с.
 23. Іванова А. П. Правові аспекти науково-дослідної діяльності: сучасний стан і перспективи. *Юридична Україна*. 2020. № 12. С. 68–74.
 24. Шевченко А. О. Правове регулювання наукових досліджень і розробок у сфері інформаційних технологій в Україні. *Право та суспільство*. 2019. № 4. С. 123–130.

REFERENCES

1. Geuna, A., & Muscio, A. (2009). The Governance of University Knowledge Transfer: A Critical Review of the Literature. *Minerva*, 47(1), 93–114. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11024-009-9118-2>
2. Bozeman, B. (2000). Technology Transfer and Public Policy: A Review of Research and Theory. *Research Policy*, 29(4–5), 627–655. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0048-7333\(99\)00093-1](https://doi.org/10.1016/S0048-7333(99)00093-1)
3. Etzkowitz, H. (2008). *The Triple Helix: University-Industry-Government Innovation in Action* (1st ed.). Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203929605>
4. Siegel, D. S., Veugelers, R., & Wright, M. (2007). Technology Transfer Offices and Commercialization of University Intellectual Property: Performance and Policy Implications. *Oxford Review of Economic Policy*, 23(4), 640–660. DOI: 10.1093/oxrep/grm036
5. Perkmann, M., Tartari, V., McKelvey, M., et al. (2013). Academic Engagement and Commercialisation: A Review of the Literature on University-Industry Relations. *Research Policy*, 42(2), 423–442. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.respol.2012.09.007>
6. Wright, M., Clarysse, B., Lockett, A., & Knockaert, M. (2008). Mid-range Universities' Linkages with Industry: Knowledge Types and the Role of Intermediaries. *Research Policy*, 37(8), 1205–1223. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.respol.2008.04.021>
7. Mowery, D. C., Nelson, R. R., Sampat, B. N., & Ziedonis, A. A. (2004). *Ivory Tower and Industrial Innovation: University-Industry Technology Transfer Before and After the Bayh-Dole Act*. Stanford: Stanford University Press. Link: <https://www.sup.org/books/title/?id=5944>
8. Litan, R. E., Mitchell, L., & Reedy, E. J. (2007). Commercializing University Innovations: A Better Way. *NBER Working Paper*, w13192. DOI: 10.3386/w13192
9. Honcharov, V. M. (2018). *Scientific and technical activity as an object of legal regulation in Ukraine*. Kyiv: NADU [in Ukrainian].
10. Yehorov, I. Yu., & Zhukovych, I. A. (2023). Evaluation of research results: new trends. *Science and Science Studies*, 2(120), 42–58 [in Ukrainian].
11. Semeniuk, O. P. (2019). Legal regulation of scientific and technical activity in Ukraine. *Journal of the Kyiv University of Law*, 1, 48–55 [in Ukrainian].

12. Lyubchych, A. M., & Ohienko, I. (2022). Some aspects of the formation and development of research infrastructures and subjects of scientific and scientific-technical activities. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University, Series: Law*, 70, 466–471 [in Ukrainian].
13. Hlibko, S. V., & Lyubchych, A. M. (2024). Some issues of state certification of research institutions and higher education institutions regarding the conduct of scientific activities. *Legal support of professional adaptation and the right to entrepreneurial activity of war veterans : Proceedings of the I Round Table* (pp. 98-106). Kharkiv : NDI PZIR NAPrN Ukrainy [in Ukrainian].
14. Kovalchuk, O. P. (2017). *Legal support for scientific activity*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
15. Kresina, I. O. (2019). *Legal support for the innovative development of scientific and technical activity in Ukraine*. Kyiv: Institute of State and Law named after V.M. Koretsky of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].
16. Dobryanska, N. O. (2018). Organizational and legal foundations for the implementation of results of scientific and technical activities in Ukraine. *Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 4, 11–17 [in Ukrainian].
17. Law of Ukraine On Scientific and Scientific-Technical Activities, No. 848-VIII (2015, November 26). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> [in Ukrainian].
18. Law of Ukraine On Scientific and Scientific-Technical Activities, No. 848-VIII (2015, November 26). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> [in Ukrainian].
19. Kozhuhar, S. M. (Ed.). (2020). *Science and innovations in Ukraine: current state and prospects*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
20. Lyubchych, A. M., & Ohienko, I. (2022). Some aspects of the formation and development of research infrastructures and subjects of scientific and scientific-technical activities. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University, Series: Law*, 70, 466–471 [in Ukrainian].
21. Yehorov, I. Yu., & Zhukovych, I. A. (2023). Evaluation of research results: new trends. *Science and Science Studies*, 2(120), 42–58 [in Ukrainian].
22. Honcharov, V. M. (2018). *Scientific and technical activity as an object of legal regulation in Ukraine*. Kyiv: NADU [in Ukrainian].
23. Ivanova, A. P. (2020). Legal aspects of scientific research activity: current state and prospects. *Legal Ukraine*, 12, 68–74 [in Ukrainian].
24. Shevchenko, A. O. (2019). Legal regulation of scientific research and developments in the field of information technologies in Ukraine. *Law and Society*, 4, 123–130 [in Ukrainian].

MAKAROV MYKHAILO

Doctor of Philosophy (PhD), Research assistant of the
Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development
of NALS of Ukraine

TO THE PROBLEM OF DEFINING THE OBJECTS OF SCIENTIFIC AND SCIENTIFIC-TECHNICAL ACTIVITY

Problem setting. The definition of subjects of scientific and scientific and technical activity in Ukraine is an important aspect of the legal regulation of the scientific process, which remains insufficiently regulated. The lack of a single category to designate all natural persons as subjects of scientific activity, such as graduate students, scientists, scientists, etc., not only creates legal uncertainty, but also complicates the regulation of the rights and obligations of different categories of researchers, including the issue of the legal status of graduate students, who are at the stage of professional training, requires special attention that the status significantly affects the legal relations regarding the results of their scientific research, as well as the possibility of integrating these results into practical activity. In addition, an important aspect is the distinction between the rights and responsibilities of scientists and scientists, since the level of their influence on scientific and technological progress varies significantly depending on experience, qualifications and the stage of a scientific career. This issue, as well as the theoretical definition of the generalized category of scientists for individuals, are relevant for ensuring the effective commercialization of scientific developments, as well as for the proper organization of scientific activity in general.

Analysis of recent researches and publications. Next foreign scientists as Andrea Geuna and Antonio Muscio, Barry Bozeman, Henry Etzkowitz, David Siegel, Michel Perckmann, Vincenzo Tartari, Martin McKelvey, Robert Weugelers and Mike Rice studied the problems of implementing the results of scientific and scientific and technical activities in various aspects.

Domestic researchers are also actively working on the legal regulation of scientific and scientific-technical activities in Ukraine. Goncharov V. M., Egorov I. AND. and Zhukovich I. A., Semenyuk O. P., Lyubchych A. M., Hlybko S. V., Kresina I. O., Dobryanska N.O., Klimova H. P. and others.

Purpose of research is to analyze the legal regulation of scientific and technical activities, focusing on the categorization of researchers and their rights, particularly regarding intellectual property and the commercialization of scientific results. It examines the roles of various academic levels, from candidates of science to senior researchers, in shaping the legal status and protection of their work.

Article's main body. The article explores the legal aspects of scientific and technical activities, focusing on the roles and responsibilities of researchers at different levels, such as candidates of science, doctors of philosophy, and senior academics. It addresses the categorization of these researchers and the importance of defining their rights, particularly in the context of intellectual property. The article also delves into the issue of commercialization and the legal implications of turning scientific results into marketable technologies. Additionally, it analyzes how these factors are regulated under Ukrainian law, with references to both national and international legal frameworks.

Conclusions and prospects for the development. The article underscores the need for clearer legal frameworks regarding the roles of individual researchers and the protection of intellectual property in Ukraine. It suggests that strengthening these regulations, along with fostering academic-industry partnerships, will facilitate the commercialization of research outcomes. Future developments should integrate international best practices to support innovation and enhance Ukraine's position in the global knowledge economy.

Key words: scientist, scholar, subjects of scientific activity, scientific and technical activity, academic title, academic degree, research employee, individual researchers, graduate student, scientific research, scientific and technical activity, implementation of scientific results.

За ДСТУ 8302:2015 цю статтю слід цитувати:

Макаров М. В. До проблеми визначення суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності. *Право та інновації*. 2024. № 4 (48). С. 46–55.